

Thész Dóra

Árvaházból a városházaig – Liber Endre élete és munkássága

Jelen tanulmánnyal Budapest egyik jelentős várospolitikusának, a 145 éve született Liber Endrének szeretnék emléket állítani, aki árva gyermekből küzdötte fel magát a városháza alpolgármesteri székéig. Liber Endre – végigjárva a köztisztviselői ranglétrát – kereken 40 évig dolgozott a városházán, egész életét a főváros ügyeinek szentelte. Életéről és rendkívül sokoldalú, példaértékű munkásságáról eddig nem született összefoglaló munka, a tanulmány célja, hogy ezt a hiányt pótolja.

Gyermekkora, tanulmányai

Liber Endre 1878. augusztus 15-én született Budapesten.¹ Árva gyermek volt,² aki 6 éves korától az Üllői út 76. szám alatti fővárosi József Fiúárvaházban nevelkedett.³ Adatunk van egyik nevelőjéről, Bujda Edéről, akit „1894-ben a bp.-i József fiú-árva-ház felügyelőjének választottak meg és családfeje volt Liber Endre későbbi alpolgármesternek”.⁴

1. Klösz György: A fővárosi József Fiúárvaház, 1900

- 1 Vö. Liber-Ráth család anyakönyvi adatai, Liber Endre katonai szolgálata ügyében készített kivonat, Bp., 1899. február 28. András keresztnévvel. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.199.1
- 2 Liber József értesítése arról, hogy kinevezték Liber Endre gyámjává, Bp., 1885. április 22. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.200.1
- 3 *Amíg városatyá lettem...* 1930, 32.; Liber Endre bizonyítványa, József Fiúárvaház, 1897. november 17. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.202.1
- 4 *Keresztény magyar közéleti almanach* 1. A–L.1940, 150. A József Fiúárvaházban ún. családokban éltek a gyermekek, egy családot 20–30 különböző korú gyermek alkotott, élén nevelőjükkel, akit családfőnek neveztek. Érdeklődésképpen említjük, hogy Bujda Ede később József Attila ének- és szépírástanára lett.

Liber Endre árvasága nagyban meghatározta gondolkodását és későbbi pályáját. Középiskolai éveit a Kegyes Tanítórendiek Főgimnáziumában (a mai Piarista Gimnázium elődje) töltötte. Neve feltűnik a gimnázium 1895/96-os évkönyvében⁵: végzős tanulóként az Országos Magyar Gyorsíró Egyesület által megrendezett gyorsíróversenyen⁶ szép eredményt ért el, amelyért elismerő oklevelet kapott.⁷ Az érettségi letétele⁸ után a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán folytatta tanulmányait,⁹ ahol 1903. december 22-én szerzett oklevelet.¹⁰

A közigazgatási pálya kezdetei

Liber Endre 18 évesen, az érettségit követően három hónapig Brassó vármegye közigazgatásában dolgozott,¹¹ majd 1896. november 5-én lépett a főváros szolgálatába mint a budapesti V–VI. kerületi állami anyakönyvvezetőség díjnoka.¹² Gyorsan haladt felfelé a ranglétrán: 1899-ben már jegyzőként van jelen az

2. Liber Endre portréja az egyetemi leckekönyvében, 1896 körül

- 5 A *Kegyes-tanítórendiek Budapesti Főgymnasiumának értesítője az 1895/96-iki tanévről* 1896, 72.
- 6 *Pesti Hirlap*, 1896. március 23.
- 7 A *Kegyes-tanítórendiek Budapesti Főgymnasiumának értesítője az 1895/96-iki tanévről* 1896, 44. Ennek a tudásának jó néhány évvel később is hasznát vette, a Fővárosi Közlönyben a következőt olvashatjuk: „Elnök az ülést megnyitva, jelenti, hogy az elnöki ülés tárgyainak fontosságára való tekintettel Liber Endre tanácsjegyzőt gyorsíróul kérte föl.” *Fővárosi Közlöny* 25 (1914) 67. szám, 2.
- 8 Liber Endre gimnáziumi érettségi bizonyítványa, Bp., 1896. június 13. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.201.1
- 9 Liber Endre jogi egyetemi leckekönyve, Bp., 1896. szeptember 26. –1901. január 7. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.203.1
- 10 *Fővárosi Közlöny* 26 (1915) 62. szám, 2441.; Liber Endre államvizsga bizonyítványa, Bp., 1903. december 2. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.204.1
- 11 *Városok Lapja* 18 (1923) 21. szám 177.
- 12 *Fővárosi Közlöny* 8 (1897) 105. szám, 4.

3. Goszleth és Fia: Liber Endre portréja

idős Jókai Mór és a fiatal színésznő, Nagy Bella esküvőjén, amelyről a Budapesti Hírlap így tudósít: *„Fölsiettek Kozáry László anyakönyvvezető szobájába, s ott várakoztak, amíg a tiz és félóra kitűzött esküvő lefolyt. A történelmi hűség kedvéért följegyeztük, hogy Jókai előtt közvetlenül Ruttkai Ignác vette feleségül Stern Gizellát a Terézvárosban. A várakozás alatt Jókai derült kedvvel humorizált s egyetlen kívánsága az volt, hogy zárt ajtóknál legyen a szertartás. Tizenegy órakor az anyakönyves Liber Endre jegyzővel bevonult az esketőterembe s eléje léptek a jegyesek.”*¹³

Liber Endrét 1904-től a városházán találjuk: a Polgármesteri Hivatal IV. Katonai és illetőségi ügyosztályának 1. illetőségi alosztályán fogalmazógyakornok,¹⁴ ahonnan 1905 novemberében az Elnöki és személyzeti ügyosztályra kerül,¹⁵ majd innen 1906 júliusában a VI. ügyosztályra. 1907. május 1-jétől segédfogalmazó,¹⁶ 1908. november 1-jétől II. oszt. fogalmazó:¹⁷ ezekben az években megjárja a IX. Közjótékonyági ügyosztályt,¹⁸ helyettesít az I. Jogi, ipari és rendészeti ügyosztály-

on,¹⁹ áthelyezik az V. Közlekedési ügyosztályra,²⁰ 1908 végétől pedig ismét az I. ügyosztályon találjuk,²¹ ezúttal tartósan, 1916-ig. Ittléte alatt 1911. január 1-jétől

13 *Budapesti Napló*, 1899. szeptember 17., 6.

14 *Magyarország tiszti cím- és névtára* 1905, 129.; Kinevezés tanácsi fogalmazó gyakornokká, 1904. június 7. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.192.1

15 *Fővárosi Közlöny* 16 (1905) 90. szám, 1609.

16 Kinevezés tanácsi segédfogalmazóvá, 1907. április 18. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.192.2

17 *Fővárosi Közlöny* 21 (1910) 6. szám, 72.; Kinevezés II. osztályú fogalmazóvá, 1908. október 28. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.192.3

18 *Magyarország tiszti cím- és névtára* 1907, 141.

19 *Fővárosi Közlöny* 18 (1907) 40. szám, 1041.

20 *Az Ujság*, 1908. április 26., 16.

21 *Az Ujság*, 1908. november 17., 14.

kinevezik I. oszt. fogalmazónak,²² ugyanezen év decemberétől II. oszt. tanácsjegyzőnek,²³ 1916. január 1-től pedig I. oszt. tanácsjegyzővé lép elő.²⁴ Mindemellett tíz éven keresztül volt a Fővárosi Közlöny társszerkesztője, illetve a közgyűlés gyorsírója és a tanácsülések jegyzője.²⁵

Szociálpolitikai tevékenysége – árvaügy, szegénygondozás, gyermekvédelem, népművelés

Liber Endre 1916 augusztusában Bárczy István polgármestertől megbízást kapott arra, hogy a románok erdélyi betörése miatt Budapestre érkező menekültek segélyezési ügyeit intézze, így az e célból létrehozott Erdélyi Menekültek Központi Irodájának vezetője lett. (Később, 1918-ban a menekültügy kormánybiztosává nevezték ki, országos hatáskörrel.) Ennek megfelelően a közjótékonysági ügyosztályra helyezték át, erről a következő tudósítást olvashatjuk: „*A polgármester Liber Endre tanácsjegyzőt az elnöki ügyosztályból a közjótékonysági (IX.) ügyosztályba helyezte át és őt az ügyosztály-vezető tanácsos állandó helyettesítésével is megbízta. Liber azonkívül a Fővárosi Közlönnél eddig teljesített szolgálatát is el fogja látni. Áthelyezése szeptember 1-én lép életbe.*”²⁶ Áthelyezése másnapján, szeptember 2-án már a közjótékonysági bizottság ülésén találjuk.²⁷

A szociálisan érzékeny és közjóért tenni akaró Liber Endre képességeinek megfelelő pozícióba kerülve eljutott az ügyosztály vezető székéig, ahonnan korának egyik legjelentősebb szociálpolitikusként nőtt ki magát, kiemelkedő eredményeket érve el, főként az árvaügy, az idős-, illetve szegénygondozás területén. Különös gondot fordított az árvaházakra és a főváros szociális intézményeire: 100 új férőhelyet létesített a József Fiúárvaházban, a VIII. kerületi Alföldi utcai menhelyet²⁸ 360 férőhellyel bővítette, elindította az 1600 férőhelyes Horthy Miklós Szeretetotthon²⁹ felépítését, ezenkívül több szeretetotthont, átmeneti otthont, melegedő otthont, valamint menhelyet hozott létre.³⁰ Jövedelméből, később írásaiért kapott tisztelet-

22 *Fővárosi Közlöny* 22 (1911) 92. szám, 3652.; Kinevezés tanácsai I. osztályú fogalmazóvá, 1911. november 20. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.192.4

23 *Pesti Hirlap*, 1911. december 30., 9.; Jegyzőkönyvi kivonat Liber Endre II. osztályú tanácsjegyzővé választásáról, 1911. december 13. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.193.1

24 *Fővárosi Közlöny* 29 (1917) 11. szám, 393.; Jegyzőkönyvi kivonat Liber Endre tanácsjegyzővé választásáról, 1915. december 15. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.193.2

25 *Amíg városatya letterem...* 1930, 32.

26 *Magyarország*, 1916. július 16., 18.

27 *Fővárosi Közlöny* 27 (1916) 47. szám, 1682.

28 Itt a mai napig, száz évvel később is hajléktalanszálló működik.

29 Az épületben ma a Bajcsy-Zsilinszky Kórház működik.

30 *Amíg városatya letterem...* 1930, 32–33.

4. Liber Endre (középen) a József Fiúárvaház karácsonyi ünnepségén, 1931

díjából rendszeresen adakozott a József Fiúárvaház javára,³¹ valamint rendszerint részt vett az árvaház karácsonyi ünnepségén.³² 1923 júliusában a városligeti Műcsarnokban megrendezett Gyermekügyi Kiállításon szakelőadást tartott, *Az árvaházak* címmel.³³ Ugyanezen év őszén tanácsnokká választják.³⁴

Még a kommün bukása után, a főváros számos akciója keretében elindította a rászorulókat rendszeres segélyezését. Nevéhez fűződik az 1920-ban megindult ún. gyermekétkeztetési akció megszervezése, amelyhez az American Relief Administration nevű szervezet nyújtott segítséget.³⁵ Az akció eredeti célja az volt, hogy a téli hónapokban meleg ételhez juttassák a szegény gyermekeket, később Libernek köszönhetően ezt egész évre, illetve a felnőtt lakosságra is kiterjesztették.³⁶ 1921-ben a polgármester segítségével és a lakosság bevonásával elindította az ún. nyomorenyhítő akciót, amely a szegények olcsó étkeztetéséről és felruházásáról gondoskodott.³⁷ Ezenkívül számos további akciót indított, illetve bonyolított le

31 *Fővárosi Közlöny* 47 (1936) 51. szám, 1522.

32 *Budapesti Hírlap*, 1932. december 23., 4.

33 *Világ*, 1923. július 24., 7.

34 *Városok Lapja* 18 (1923) 21. szám, 177.; Jegyzőkönyvi kivonat Liber Endre tanácsnokká választásáról, 1923. október 19. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.193.4

35 LIBER 1927, 571.

36 *Ujság*, 1926. március 21., 13.

37 LIBER 1927, 572.

a következő évtizedben, úgymint tej-, tüzelőanyag-, csecsemőkelengye-, cipőtalpalási stb. akciók.³⁸ Nagyszabású és hatékony szociális intézkedéseinek köszönhetően 1920-tól négy és fél százalékkal csökkent a gyermekhalandóság Budapesten.³⁹

A magyar szociálpolitika a 20. század elején még gyerekcipőben járt: Liber fontosnak tartotta a külföldi példák tanulmányozását, illetve az ott megismert jó gyakorlatok magyar környezetbe való átültetését. 1924-ben részt vett a IV. nemzetközi gyermeksegélyezési kongresszuson Bécsben, amelynek folyamányaként magyar meghívásra az év októberében Magyarországra érkeztek a kongresszus résztvevői. Az Országház kupolatermében összegyűlt vendégeket Albrecht királyi herceg megnyitója után Liber Endre köszöntötte a polgármester nevében. Magyarország ezen az ülésen csatlakozott a genfi gyermekvédelmi egyezményhez. Az ülés résztvevői itt-tartózkodásuk során megtekintették a magyarországi gyermekvédelmi intézményeket.⁴⁰

Bélatelep. Székesfővárosi árvaházak Gróf Zichy Béla üdülőtelepe.

5. Bélatelep, Székesfővárosi Árvaházak Gróf Zichy Béla üdülőtelepe

38 LIBER 1927, 572–573; *Ujság*, 1930. június 22., 11.

39 *Amíg városatya lettem...* 1930, 33.

40 *Az Ujság*, 1924. október 10., 4.

Még ugyanebben az évben a közjótékonyági ügyosztály vezetőjeként – a középítkezési ügyosztállyal együttműködve – nagyszabású beruházást indított el: felépíttette a gróf Zichy Béla által a fővárosnak adományozott fonyódi telken a székesfőváros árvaházainak üdülőtelepét, amelynek ünnepélyes megnyitására 1925 júliusában került sor.⁴¹ Libernek oroszlánrésze volt az építkezésekhez szükséges hatalmas összeg előteremtésében.⁴² 1925-től Fonyód–Bélatelepen a fővárosi fiúárvaházak lakói nyaranta 1-1 hónapot tölthettek el, 100 fős csoportokban.⁴³ Később, Liber közbenjárására, 1928-ban egy újabb telket vásárolt meg a főváros Fonyódon, ahol a leányárvák számára létesítettek üdülőtelepet.⁴⁴

1925 augusztusában részt vett a Nemzetközi Gyermekvédő Unió I. nemzetközi gyermekvédelmi kongresszusán Genfben.⁴⁵ 1926-ban a közjótékonyági ügyosztály vezetőjeként lehetővé tette, hogy beosztottjai külföldi (főként osztrák) kiküldetéseiben különféle népművelési mozgalmakat tanulmányozhassanak, majd az így megismert külföldi példákat itthon a gyakorlatba is átültessék (tehetségvédelmi akció, iskolai fiú- és leánymozgalmak, ismeretterjesztő előadások, egészségügyi és háziasszonyi hivatásra képző tanfolyamok, minden réteg számára elérhető árú hangversenyek).⁴⁶

6. Gyerekcsoport a gondozóban, 1928

41 LIBER 1927, 569.

42 *8 Órai Ujság*, 1925. július 7., 4.

43 LIBER 1927, 569.

44 *Magyország*, 1928. december 25., 13.

45 *A Nép*, 1925. augusztus 22., 4.

46 *A Zene* 14 (1933) 13–14. szám, 237–238.

1927-ben, érdemei elismeréseképpen, kormányfőtanácsosi címmel tüntették ki.⁴⁷ Ez alkalomból a következőképpen méltatja az Ujság: *„Liber tanácsnokot fáradhatatlan munkabírási jellemzi. Reggel az első hivatalában, délután pedig az utolsó, aki azt elhagyja, hogy munkáját rövid megszakítással a késő éjjeli órákig folytassa... A főváros közjótékonyági rendszerét átalakította, megszervezte és a lehető legnagyobb mértékre emelte az inségakciókat s kifejlődött és közismert szociális érzékével mindig megtalálta azt a pontot, ahol a leggyorsabban vagy legalaposabban kellett segíteni. A főváros művészeti munkájába új lelket öntött, nagy hozzáértéssel gyarapította és gondozta a főváros műkincseit. Az árvaházakat kibővítette, a szegényházakat szintén nagyobbította és új szegényház építésének alapjait rakta le. Munkájának, a közjótékony-ságnak és a szociálpolitikának szinte fanatikusa, aki a legnagyobb eréllyel száll sikra át-gondolt eszméinek keresztülviteléért. Amit pedig megcsinál, abba szeretetet visz bele.”*⁴⁸

Ugyanebben az évben jelenik meg összefoglaló tanulmánya *A szegényügy szervezete* címmel, amelyben a szegényügy aktuális állapotáról ad számot, a célra-vezető szociálpolitikáról és a szegényügy rendezésének helyes módjáról értekeznek.⁴⁹

Liber Endrének köszönhetjük az anya- és csecsemővédelem intézményes kiépítését is: 1928-ban nyitotta meg a főváros anya- és csecsemővédelmi intézeteit, amelyekben *„az anyák nemcsak orvosi tanácsot kapnak s ha szükséges, anyagi segítséget is, hanem gyermeküket reggeltől késő estig az intézetben hagyhatják. A gyerekeket átveszik, megfürdetik mindennap, ruhájukat naponta fertőtlenítik, intézeti ruhába öltöztetik s aztán estig gondozzák, élelemmel látják el és állandó orvosi vizsgálat alatt vannak. Az intézetben tíz anya is elhelyezést nyer, mégpedig az olyan anyák, akik szülés után, amikor a kórházat el kell hagyniok, foglalkozást még nem kaptak.”*⁵⁰ Az első ilyen intézet ünnepélyes megnyitásán Liber Endre e szavakkal üdvözölte a megjelenteket: *„Az anya- és csecsemővédelem alapja a szociálpolitikának, erre kell felépíteni a helyes szociálpolitikát, az embervédelmet”*.⁵¹ Sipőcz Jenő polgármester pedig a következőket mondta el: *„Mély boldogsággal eltelve – úgymond – veszem át a székesfőváros közön-sége nevében ezt az intézményt. Kevés anyagi eszközzel valósította meg Liber tanácsnok úr az új anya- és csecsemővédő intézeteket.”*⁵²

1929-ben jelenik meg *Közjótékonyág és szociálpolitika* című összefoglaló írása, amelyben a közigazgatás ezen két ágának eddigi magyarországi történetét, valamint a főváros utóbbi években szociálpolitikai területen elért eredményeit

47 Vö. Bethlen István miniszterelnök levele arról, hogy a közjótékonyág megszervezéséért Liber Endre magyar királyi kormányfőtanácsosi címet kapott, Bp., 1927. december 15. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.185.1

48 *Ujság*, 1927. december 20., 10.

49 LIBER 1927

50 *Magyarország*, 1928. szeptember 30., 6.

51 Uo.

52 Uo.

ismerteti.⁵³ 1930-ban Horthy Miklósné jótékonyági akcióihoz segítséget keresett a főváros szociálpolitikával foglalkozó szerveinél, így került kapcsolatba Liber Endrével, akinek személyében céljaihoz megfelelő munkatársra talált. Liber ezután több ízben bonyolította le a kormányzóné nyomorenyhítő, illetve karácsonyi akcióit.⁵⁴ Együttműködésük a későbbiekben gyermekotthonok létesítésére és fenntartására is kiterjedt: a főváros korábban már létrehozott ilyen otthonokat az óvodák mellett, ahol a szegény szülők gyermekei kora reggeltől késő estig gondozást és táplálékot kaptak, a kormányzóné segítségével azonban innentől kezdve csak az újak alapításával kellett foglalatzkodniuk, fenntartásukat Horthy Miklósné hölgybizottsága segítségével magára vállalta. 1932-re 25 ilyen gyermekotthon nyílt a fővárosban.

7. Horthy Miklósné és Liber Endre látogatása egy fővárosi óvodában, 1930-as évek

1931-ben a városházán állandó orvosi felügyelet mellett működő diétás konyhát hozott létre, ahol azok a rászoruló betegek étkezhetek jelképes összegért, akik egyébként nem tudták volna megfizetni a diétás kosztot. Előzőleg Münchenbe küldte ki egyik beosztottját, hogy tanulmányozza az ott működő hasonló intézményt, és az ott szerzett tapasztalatok alapján alakította ki a budapestit.⁵⁶

53 LIBER 1929, 1165–1167, 1170–1182.

54 *Budapesti Hirlap*, 1930. március 1., 22; *Pesti Hirlap*, 1930. december 19., 5.

55 *Pesti Hirlap*, 1932. december 4., 16.

56 *Ország-Világ*, 1931. január 4., 8.

A Nemzeti Gyermekhét

Külön említést kell tennünk a Nemzeti Gyermekhét intézményéről, amely egy évente megrendezett, egyhetes, nagyszabású rendezvénysorozat volt, és amelynek megvalósításában, programjának kidolgozásában Liber Endre évről évre oroszlánrészt vállalt.⁵⁷ A rendezvénysorozatot 1930-ban a főváros hívta életre: *„Nemrégiben igen nagyfontosságú mozgalom indult meg a magyar gyermekvédelem gondolatának népszerűsítésére. A gondolat megteremtői és szervezői tegnap délután a Városházán ankétet hívtak össze a Magyar Nemzeti Gyermekhét megvalósítására, amelyen a székesfőváros, a minisztériumok, a pedagógiai intézetek és a karitativ intézmények képviselői nagy számban voltak jelen.”*⁵⁸ Célja a gyermekek testi-lelki fejlődésének elősegítése volt: az egy héten át tartó rendezvénysorozat programján ehhez kapcsolódó előadások, foglalkozások, intézményi bemutatók szerepeltek.

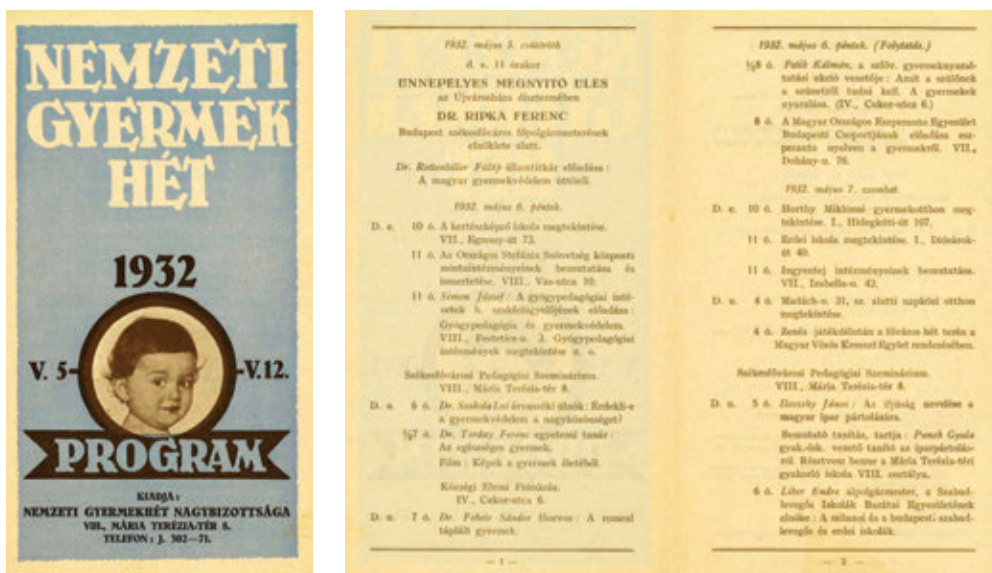
Az első gyermekhét megrendezésére 1931. május 3-ai kezdettel került sor, amelynek fővédnöke Horthy Miklósné volt, és amelynek a városháza dísztermében tartott ünnepélyes megnyitóján Liber Endre alpolgármester tartott előadást. Egy korabeli évkönyv így számol be az eseményről: *„Az általános emberi szempontokon túl, hazánk szomorú sorsa fokozott mértékben követeli a gyermek védelmét. A magyar jövőnek, Magyarország föltámadásának legfőbb letéteményese a magyar ifjúság, melynek fölkarolása, minden rendelkezésünkre álló eszközzel való istápolása jelenünk legfőbb feladata, elhanyagolása pedig a legsúlyosabb, soha többé jóvá nem tehető nemzeti bűn. Ily magasztos cél érdekében csak a legteljesebb megértésre számíthat a magyar gyermek fokozottabb védelmére alakult Nemzeti Gyermekhét Nagybizottságának nagyszabású mozgalma, melynek programja a gyermekvédelem legszélesebb területét öleli fel. Az erről kiadott prospektusok bő tájékoztatást nyújtanak. A Nagybizottság – a gyermekneveléssel és gyermekgyámolítással foglalkozó intézmények szemléltető bemutatásával karöltve – kitűnő szakemberek előadássorozatában foglalkozik a gyermek lelkének ismertetésével, a gyermeki szellem megnyilatkozásával (művészet, zene), testi kultúrájának fejlesztésével (sport, kézügyesség stb.), valamint a gyermek életének fokozott védelmével (közlekedési szabályok, betegségek, járványok stb.) – egyszóval a gyermek testi, lelki fejlődésének felkarolásával.”*⁵⁹

1934 áprilisában Liber Endre sajtótájékoztatót tartott a közelgő gyermekhét előkészületeiről, amelynek kapcsán így nyilatkozott: *„A Nemzeti Gyermekhétnek kettős célja van. Az első cél az, hogy a társadalom érdeklődésének homlokterébe állítsa a gyermeket a maga összes problémáival, amely problémák egyuttal a nemzet jövőjét érintik. A második cél: örömet szerezni a gyermekeknek, különösen azoknak,*

57 A Nemzeti Gyermekhét mai „utódja” a minden év májusában megrendezésre kerülő gyermeknap rendezvénysorozat.

58 *Budapesti Hírlap*, 1930. március 6., 8.

59 *A Budapest Székesfővárosi II. kerületi községi Árpád-házi Boldog Margit női felső kereskedelmi iskola XV. értesítője az 1930/31. iskolai évről* 1931., 17.

8. Az 1932. évi Nemzeti Gyermekehét prospektusa

akiknek szegény sorsuk nagyon kevés örömet juttat... Nagy tetszés közepette jelentette ki az alpolgármester, hogy a főváros a Nemzeti Gyermekehét rendelkezésére bocsátotta egész hivatalos szervezetét... A Gyermekehét programja rendkívül gazdag. Május 3-tól 13-ig, de ha az ötlet beválik, akkor egészen ősziig a főváros minden kerületének egy-egy parkjában vagy terén játszódélutánokat rendeznek gyermekek számára. A Gyermekehét keretében, május 12-én délután öt órakor a székesfőváros minden egyes ilyen játszótéren meguzsonnáztatja a gyermekeket. Az Országos Tejpropaganda Bizottság a hűvösvölgyi nagyréten majálist rendez, amelyen ötszáz gyermek kap uzsonnát. Gyermekeelőadásokat tartanak részint a Magyar Ifjusági Vöröskereszt Egylet, részint az Országos Apródközpont rendezésében a Városi Színház, a Népművelési Bizottság rendezésében az Uránia, de bekapcsolódnak a gyermekek szórakoztatásába a Nemzeti Színház, az Operaház, az Angol Park stb. is. A rádió megfelelő propagandát biztosít a Nemzeti Gyermekehétnek, május 12-én pedig, mikor a főváros tizezer uzsonnát oszt szét, a Tisza Kálmán-téri játszóhelyről helyszíni közvetítést ad. A Gyermekehét idején szülők számára naponta előadást tartanak kiváló pedagógusok és orvosok. A játéktéri felügyeletre három hónapi tanfolyammal állásnélküli tanítónőket képeztek ki, a rendre a cserkészek ügyelnek, általában a gyermekeknek nemcsak szórakoztatásáról, hanem legmesszebbmenő felügyeletéről is gondoskodik a Nemzeti Gyermekehét szervező bizottsága. ⁶⁰Több korabeli felvételen láthatjuk Liber Endrét a Nemzeti Gyermekehéten. ⁶¹

60 Pesti Hirlap, 1934. április 25., 9.

61 <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=1039> (1934 Nemzeti Gyermekehét a fővárosban)
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=1457> (1935 Nemzeti Gyermekehét Budapest 25 parkjában)
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=1875> (1936 Gyermekehét uzsonna)

Lakásépítési programja

Liber Endre kezdeményezésére indította meg a főváros 1925-ben az ún. kislakásépítési programját, amelynek során 1929-ig több mint 4000 kis- és közepes lakást, valamint szükséglakást építettek.⁶² Liber fontosnak tartotta tanulmányozni más országok példáit, gyakorlati megvalósításait, ezért több külföldi tanulmányutat tett, kifejezetten ezzel a céllal. A főváros nagyszabású munkájáról később a *Középítkezések Budapesten 1920–1930* című írásában számolt be részletesen, gazdag képanyagot is közölve.⁶³

9. Lenke úti kislakások

1926. szeptember 14-én Bécsben rendezték meg az első nemzetközi lakásügyi kongresszust, ahol Magyarországot Liber Endre és Warga László városrendezési szakértő képviselte.⁶⁴ 1929 szeptemberében Liber részt vett az Olaszországban – Rómában, Nápolyban és Milánóban – rendezett lakásügyi kongresszuson is, ahol mindhárom városban tanulmányozta a szociálpolitikai intézményeket is, erről *Szociálpolitikai tapasztalataim Olaszországban* címmel jelent meg összefoglalója.⁶⁵ Még 1927 májusában hosszabb külföldi tanulmányúton vett részt Németország, Belgium, Franciaország, Svájc és Ausztria érintésével. Visszatértekor ennek kapcsán az *Ujság* interjút készített vele.⁶⁶ Nürnbergben a kislakásépítkezést és a városi galériát tanulmányozta, valamint, hogy miként alakították át egy templomot múzeummá.⁶⁷

62 *Amíg városatya lettem...* 1930, 34.

63 LIBER 1930a

64 *Magyar Hírlap*, 1926. szeptember 3., 8.

65 LIBER 1930b

66 *Ujság*, 1927. május 26., 17.

67 A főváros az 1927-ben tulajdonába került Wenckheim-palotát szeretne volna könyvtárrá átépíttetni, ennek kapcsán vizsgálta meg Liber a fenti átalakítást, valamint ekkor már tervben volt Budapesten a főváros tulajdonában lévő műalkotások egy helyen történő összegyűjtése és bemutatása, ennek kapcsán tanulmányozta a helyi városi galériát.

Lipcsében nagy érdeklődéssel tekintette meg a Planetáriumot, amelyhez hasonlót már Budapesten is évek óta terveztek.⁶⁸ Berlinben tanulmányozta az ún. Wochenende-mozgalmat,⁶⁹ Kölnben pedig egy 18 emeletes üzletházat és a világ legnagyobb állandóan mozgó liftjét (páternosztér). Párizsban szintén a fővárosi lakásépítési gyakorlatot, valamint a gyermekjátsszóttereket vette górcső alá Liber, aki így zárta az interjút: *„Utunkon igen sok értékes tapasztalatot gyűjtöttünk, amelyeket igyekszünk majd itthon értékesíteni.”*⁷⁰

Ugyanebben az évben a főváros szabályozatlan bérlakásügyeinek rendezésére ügyosztálya a tiszti ügyészséggel közösen kidolgozta a székesfőváros új lakásbérleti szabályrendeletének tervezetét, amelynek tárgyalására a főváros 1928-ben egy általa vezetett bizottságot küldött. A szabályrendeletet – amely Liber hathatós munkájának köszönhetően *„a székesfőváros közönségének akaratát híven juttatja kifejezésre”*⁷¹ – végül hosszas egyeztetések és módosítások után, 1936 júniusában fogadták el, és ezt követően léphetett hatályba. Liber Endre így fogalmaz erről a kiadott szabályrendelet előszavában: *„Kezdetől fogva rám hárult a csaknem nyolc esztendő igénybevett kodifikációs munkálat vezetése. Igen nehéz kodifikációs munkálat volt, amelynek befejeztével nem mulaszthatom el, hogy valamennyi munkatársamnak odaadó munkájáért ezúttal mondjak hálás köszönetet.”*⁷²

1933-ban szakcikke jelent meg *Lakáshiány és építkezés Angliában* címmel a Városi Szemlében, amelyben Anglia világháború utáni nagyszabású lakásépítkezését ismerteti és elemzi.⁷³ A Fővárosi Alkalmazottak Nemzeti Szövetségének (FANSZ) tisztviselői számára – amely szövetség elnöke Liber Endre volt – a Lenke úton építettek lakásokat (ma Bocskai út 43–45.). 1937-ig öt ilyen háztömb épült meg itt, más és más elnevezéssel (Lenke-, Gellért-, Béke-, Géza- és Endre-udvar). 1936-ból a következőt olvashatjuk ennek kapcsán: *„A Fővárosi Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége tagjai társasházat építenek a Lenke tér és Edömér utca sarkán. Az alapkövetelési ünnepségen Liber Endre alpolgármestert az építési intézőbizottság nevében Korontay Lajos főmérnök üdvözölte. Az építők engedélyt kértek az alpolgármestertől, hogy a megépülő tisztviselő társasházat Endre udvarnak nevezhessék el.”*⁷⁴

68 Egy Budapesten létesítendő planetárium ötletét néhány évvel korábban vetette fel Tass Antal, a budapesti Csillagvizsgáló Intézet igazgatója.

69 A Wochenende-mozgalom lényege az volt, hogy a dolgozók, alkalmazottak szombatonként munkájuk befejezését követően kirándulni indultak, a hétvégét a szabadban töltötték.

70 *Ujság*, 1927. május 26., 17.

71 LIBER 1936a, 9.

72 Uo.

73 LIBER 1933a, 871.

74 *Ország-Világ*, 1936. január 25., 4. Az egyik háztömb az Endre-udvar nevet viseli Liber Endre tiszteletére.

Az alpolgármesteri székben

A székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1931. március 5-ei, rendkívüli közgyűlésén, első ízben Liber Endre tanácsnokot választotta meg alpolgármesternek⁷⁵ (a másik alpolgármester Liber régi kollégája, Borvendég Ferenc lett). Ripka Ferenc főpolgármester ezekkel a szavakkal köszöntötte: „Üdvözlöm Liber Endre alpolgármester urat, aki a közjótékonyági és szociálpolitikai osztály élén szerzett kiváló érdemeket. Tudása, szorgalma és nemesen érző szive biztosították ebben a körben törekvéseinek eredményeit. Büszkén mondhatjuk, hogy őt a főváros nevelte erre a munkára. A József főúrvaházból tisztán a saját erejéből emelkedett erre a magas vezető állásra és ezzel a legnemesebb demokrácia példáját mutatja nekünk.”⁷⁶ Liber Endre ekképpen köszönte meg a méltató szavakat: „A szociálpolitika biztosítja a gazdasági élet megnyugtató alapjait, amint ezt a közgyűlés is már régen belátta. Hálás köszönetet mondok azért, hogy e nagyfontosságú elhatározásokban a közgyűlés akaratának végrehajtója lehettem és ezzel a polgárságnak is használtam. Úgy érzem, hogy mai megválasztásom további intenzív szociális munkára kötelez, annak a folytatására, amit elkezdtem.”⁷⁷ Alpolgármesteri tisztségében is ugyanazon munkakörökben működött tovább, mint korábban, figyelme azonban a későbbiekben mindinkább kiterjedt a közművelődésre, az idegenforgalomra és a fürdőkultúrára.

10. Liber Endre Budapest alpolgármestere, 1931 körül

11. Gárdonyi testvérek: Városházi vezetők csoportja, 1930-as évek

75 Jegyzőkönyvi kivonat Liber Endre alpolgármesterré választásáról, 1931. március 5. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.193.6

76 *Pesti Hírlap*, 1931. március 5., 11.

77 Uo.

1932-ben volt 35 éve, hogy a főváros szolgálatába lépett, ez alkalomból a Pesti Hirlapban a következő méltatást olvashatjuk róla: „*Harmincöt esztendeje annak, hogy Liber Endre alpolgármester a főváros szolgálatába lépett s bár Liber, a maga nagy szerénységével ezuttal is elhárított minden nyilvános ünneplést, nem lehet megemlékezés nélkül elhaladni emellett az évforduló mellett. A mai nagy gazdasági válságban a legkomolyabb segítségek az ő nevéhez fűződnek, sőt lehet mondani, hogy az a szociálpolitika, amelyet Liber Endre kezdeményezett a városházán, a leghatalmasabb villámhárítója azoknak a szenvedéseknek, amelyekbe a főváros tömegeit a válság sodorta. ... Liber Endre személyében összponosul a hivatalos szociálpolitika és ennek a szociálpolitikának meg kell küzdenie a pártok közönyösségével és kicsinyes szempontjaival. A városháza hivatalos szociálpolitikájának intézői közül egyedül Liber Endre volt az, aki – bármily állást is töltött be a tanácsban – fanatikus hittel bizott abban, hogy a szociálpolitika intézményei be fognak válni, ha válságos időkbe kerül a főváros népe. Szélcsend idején elég a kereteket megteremteni, tartalmat ráérünk belevinni, ezekben a keretekbe, ha itt a vihar: ez volt Liber Endre elgondolása, fogalmazói asztalától egészen a polgármester-helyettességig. Ebben a nagy munkában minden irányban ujat kellett alkotni, mert a régi Budapest városi élete nem ismerte a szociálpolitikát, sőt maga Liber is éveken keresztül tanulmányozta a külföld példáit, amíg a legmodernebb nagyvárosi szociálpolitika alapjait le tudta rakni. Ha nem volnának ezek az alapok, az átütő-erejű szociálpolitika minden eszközei, ma tehetetlenül állnánk itt a válság legnehezebb hónapjaiban, mert egy egész ország pénze nem volna elégséges ahhoz, hogy a már meglévő eszközöket előteremtse. A régi népkonyháktól az 50.000 és 70.000 ebédig óriási ut vezet és erre az utra gondtalan esztendőkből Liber Endre vitte a főváros adminisztrációját. Ha nem érvényesült volna Liber Endre szociálpolitikája?... Ma nem volna elegendő férőhely a szegényházakban, nem volnának melegedőszobák, modern városi kislakások, az iskolák nagy helyiségeit nem lehetne ép úgy megmozdítani a nyomor leküzdésére, mint ahogy azokat a háború idejében a hadsereg céljaira igénybe vették. Nem volna ez a szociálpolitikai apparátus, amely ma oly precízen működik, hogy segítségével meg tudjuk uszni a legkegyetlenebb gazdasági válságot, amely valaha nagyvárost ért. E város polgársága hálásan tekint Liber Endrére, fővárosi szolgálatának harmincötödik éve betöltésekor.*”⁷⁸ 35 éves jubileumára Berán Lajos éremművész készített emlékérmét,⁷⁹ amelynek hátlapján egy köpenyes nőalak egy gyermeket és egy csecsemőt tartó anyát vesz védelmébe.

⁷⁸ Pesti Hirlap, 1932. január 28. 8.

⁷⁹ Magyarság, 1932. december 23. 7.

12. Berán Lajos (1882-1943): Liber Endre alpolgármester emlékérmé, 1932

1935. június 28-án másodszer is alpolgármesterré választották,⁸⁰ esküjét október 2-án tette le.

13. Schäffer fotószalon és fotóriport iroda: Alpolgármesterek beiktatása 1935. október hó 2-án

80 Jegyzőkönyvi kivonat Liber Endre alpolgármester államfői megerősítéséről, 1935. június 28., BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomatványgyűjtemény, ltsz. 94.193.7

Közművelődési és művészetpártoló munkássága, várostörténeti és szakírói tevékenysége

„A művészeti ügyeket a főváros tanácsában és közgyűlésén Liber Endre tanácsnok szokta előadni” – olvashatjuk 1929-ből az *Est* egyik számában.⁸¹ Fenti tevékenységei egymástól elválaszthatatlanok, lévén a fővárosért végzett munkájának eredményét szinte minden esetben publikálta is, ezért a fenti területeken kifejtett, szerteágazó munkásságát az alábbiakban tematikusan ismertetjük.

Közművelődési tevékenysége

Liber Endre javaslatára 1927-ben a főváros megvásárolta a Wenckheim-palotát, amelyben a fővárosi könyvtár kialakítását tervezték. Liber ehhez 1927-es útján folytatott előtanulmányokat, mint azt fentebb már említettük. Még ebben az évben el is kezdődött a palota átalakítása, amely 1931-ben nyitotta meg kapuit.⁸² Fiókkönyvtárhálózatának kerületenkénti bővítését szintén Libernek köszönhetjük.⁸³ Ugyancsak a Nürnbergben látott példa nyomán szorgalmazta a főváros tulajdonában lévő műalkotások egy helyre történő összegyűjtését és nagyközönség előtti bemutatását: ennek eredményeképpen 1933-ban, a városegyesítés 60. évfordulóján nyitotta meg kapuit a Székesfővárosi Képtár a Károlyi-palota épületében.⁸⁴

Rendszeresen publikált különféle témákban a *Városok Lapja* és a *Pedagógiai Szeminárium* című szaklapokban, valamint egyéb folyóiratokban, napilapokban: ezek közül itt kiemelnénk a városegyesítés 60. évfordulójára írt köszöntőjét,⁸⁵ valamint *A hatvanéves Budapest művészete* címmel megjelent tanulmányát, amelyben a főváros művészeti fejlődését kívánja elemezni.⁸⁶ A színházak válságára reflektálva jelent meg a budapesti teátrumok történetéről szóló írása, amelyben a mozgóképszínházak és a rádió rohamos elterjedésével magyarázza a krízist.⁸⁷ Rádió-előadásokat is gyakran tartott a legkülönbözőbb témákban,⁸⁸ 1933-ban a városegyesítés 60. évfordulóján beszédet mondott a rádióban, amelyben a főváros hatvanéves történelmét ismertette.⁸⁹ Mindezen felül számos kulturális, közjótékonysági, társadalmi, művészeti és sportegyesület vezetőségi tagja volt.

81 *Az Est*, 1929. június 19. 4.

82 Jelenleg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi épülete.

83 *Amíg városatya lettem...* 1930, 34.

84 LIBER 1934c, 811.

85 LIBER 1933b

86 LIBER 1934c

87 LIBER 1930c

88 *Fővárosi Közlöny* 47 (1936) 51. szám, 1522.

89 *Nemzeti Ujság*, 1933. november 18., 7.

Szobrok, emléktáblák

1927-ben meghívás érkezett az Egyesült Államokból Kossuth Lajos 1928. március 15-én, New Yorkban felavatandó szobrának leleplezési ünnepségére, amelynek kapcsán Budapesten megalakították az Amerikai Kossuth-Zarándokbizottságot.⁹⁰ A bizottság alakuló ülésén Liber Endre szólalt fel a székesfőváros nevében, 1928-ban pedig tagja volt az Egyesült Államokba látogató városházi küldöttségnek, amely a szoboravatóra utazott. Útjának naplószerű útleírását hazatérve a Városi Szemlében jelentette meg, két részletben.⁹¹ Az út része volt több szociális intézmény, köztük árvaházak meglátogatása is, ezekről részletesen beszámol naplófeljegyzéseiben.⁹²

14. Jelfy Gyula: A New York-i Kossuth-szobor avatására utazó budapesti küldöttség

Két évvel később tagja volt az akkor alakult *Nemzet Vértanúinak 1918–1919* elnevezésű országos emlékműbizottságnak, amely javaslatot tett egy hasonló elnevezésű, a Tanácsköztársaság áldozatainak nevét megörökítő emlékmű felállítására. Ennek helyszínéül Liber Endre a Parlament épületéhez közeli, a Báthory,

⁹⁰ *Pesti Hirlap*, 1927. október 26., 2.

⁹¹ LIBER 1928a, Liber 1928b

⁹² LIBER 1928b, 578–582.

Vécsey és Nádor utcák találkozásánál található háromszögletű teret javasolta.⁹³ Az emlékmű felavatására 1934 márciusában került sor.⁹⁴

1929-ből származik a következő érdekes adat, amely a Városházát díszítő Pallas Athéné-szobor sorsáról tudósít: *„Lehet, hogy hasonló sorsa volt, mint Pallas Athene szobrának, egy régi olasz szobrász remekművének, amelyet régebben az egyik városi üzem altisztje egyszerűen a lakására szállított, később pedig eladta. Liber tanácsnok, a főváros művészeti ügyeinek lelkes irányítója, séta közben ráakadt a szoborra, mely egy budai villa kertjében díszelgett. A műkincset a főváros kénytelen volt magas áron visszaszerezni és most a várbeli előljárósági épület oldalfalában látható Athene, a harc istennője, a város védője.”*⁹⁵

Alpolgármestersége idején számtalan új szoborral és emléktáblával gazdagította a főváros köztereit és parkjait, 1934-ben jelent meg *Budapest szobrai és emléktáblái* című, nagy sikerű monográfiája, amely kötetbe rendezve tartalmazza a főváros összes ilyen jellegű, 1702 és 1933 között keletkezett emlékét. A kötet rendkívül értékes forrásként szolgálhat a téma kutatóinak – sok köztéri szobrot már csak Liber kiváló monográfiájából ismerhetünk.

15. Liszt Ferenc emléktáblájának leleplezése, 1934. október 21.

93 *Fővárosi Közlöny*, 40 (1929) 44. szám, 1119. 28.

94 LIBER 1934a, 388. Az 1934-ben felavatott emlékművet 1945-ben ledöntötték és megsemmisítették. 2019-ben korabeli fotók és dokumentumok alapján rekonstruálták, és így újra az eredeti helyén, a mai Vértanúk terén áll.

95 *Pesti Hirlap*, 1929. március 3., 38; LIBER 1934a, 143. A szobrot a főváros 1928-ban állította fel újra, később 1964-ben egy másolat készült róla, amely azóta is a Várban a Szentháromság téren látható, az eredetit pedig a pesti Városházára szállították.

Fürdőkultúra

Lakásépítési programjával egy időben kezdeményezésére indult meg a népfürdő program, amelynek első lépéseként a IX. kerületben megépült a Dandár utcai népfürdő, hogy ezt további, kerületenként létesítendő hasonló intézmények kövessék.⁹⁶ Alpolgármestersége idén figyelme az idegenforgalom felé fordult, 1934. április 4-én rádió-előadást tartott *Budapest fürdőváros kialakulása* címmel,⁹⁷ amelyben hangsúlyozta a természetes termásvízi adottságok kihasználásának fontosságát, nemcsak Budapest, hanem az egész ország tekintetében. Ennek kapcsán készítette el a következő két évben a balneológia területén hiánypótló, háromkötetes monografikus munkáját, amely a főváros fürdőinek történeti fejlődését mutatja be a római kortól a török koron át egészen a 20. század fürdőpolitikájáig.⁹⁸ Írásában megemlíti, hogy a munka elkészítésére a székesfőváros közgyűlésének egyik indítványa sarkallta, miszerint: *„Utasítsa a közgyűlés a polgármestert, hogy gondoskodjék Budapest gyógyforrásaira és gyógyfürdőire vonatkozó tudományos és népszerű irodalomnak minél sűrűbb és minél szélesebb rétegeket felölelő kiterjesztése iránt, hogy a nagyközönség, de elsősorban az arra hivatott orvosi kar minél gyakrabban hozzájuthasson a gyógyforrások és*

16. A Juventus- és Attila-gyógyforrások ünnepélyes felavatásán Liber Endre iszik az Attila-forrás gyógyvizéből

96 *Amíg városatya lettem...* 1930, 34.

97 LIBER 1936b, 1., valamint lásd azonos című 1935-ben megjelent tanulmányát LIBER 1935

98 LIBER 1936b, LIBER 1936c, LIBER 1936d. Munkáját 1935 nyarának végén fejezte be, 1936-ban jelent meg.

gyógyfürdők ismertetéséhez.”⁹⁹ 1934 júniusában megnyitotta a Szent Gellért Fürdő új pezsgőfürdőjét, amelyet filmhíradó is megörökített.¹⁰⁰

17. A Juventus- és Attila-gyógyforrásokat népszerűsítő reklámcédulák

Parkok

1928-ban javaslatot tett a fővárosnak az állam tulajdonába került Károlyi-palotához tartozó Károlyi-kert közparkként való hasznosítására, amelynek eredményeképpen a kertet övező magas kőfalat lebontották, helyére alacsony rácskerítést építettek, és közparkként 1929-ben átadták a nagyközönségnek.¹⁰¹ 1934-ben jelent meg összefoglaló munkája *Budapesti parkok és sétahelyek* címmel, amelyben a zöldterületek, közkertek, sétahelyek egészségmegőrző szerepéről, a gyermekek szabad levegőn való tartózkodásának fontosságáról értekezik,¹⁰² továbbá részletesen bemutatja a fővárosi parkok történetét, a Margitszigettől kezdve a Városligeten át egészen az Orczy-kertig.¹⁰³ 1936 áprilisában a főváros nevében átvette Lipótváros új közparkját.¹⁰⁴

99 LIBER 1936b, 4.

100 <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=1091>

101 *Pesti Napló*, 1929. március 22., 9.

102 LIBER 1934b, 643.

103 Uo., 645–665.

104 A mai Olimpiai Park. *Képes Pesti Hírlap*, 1936. április 2., 2; <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?d=1828>

Sportéleti tevékenysége

1932-ben az Ujság sportrovatában a következő méltatást olvashatjuk Liber Endréről: „Az a modor, amellyel a neves Pannónia versenyzőit igyekszik dicsőségre vinni, az a sportkészség, amelyben szeretett egyesületét támogatja, az az ambíció, amellyel tüzei és fanatizálja a versenyzőket: követésre méltó. Kevés közéleti férfi, tudná ezt hatalmas elfoglaltsága mellett így megtenni, ahogyan ezt Liber Endre teszi. Amilyen kiváló városvezető, ugyanolyan elsőrangú vezére a Pannóniának. Hőn kívánják nemcsak a Pannóniában, hanem mindenütt, ahol csak evezésről szó esik, hogy még igen sokáig teljesítse ezt a magyar sporttal szemben érzett és követett nemes munkáját.”¹⁰⁵ 1934-ben a Pannonia Evezős Club új nyolcas hajóját Liber Endréről nevezték el, a hajókeresztanya pedig Liber Endréné volt. A hajókeresztelő ünnepséget díszvacsora követte, amelyen Liber Endre adta át az díjakat az az évi győzteseknek.¹⁰⁶ 1936 májusában a Pannonia Evezős Club elnökeként beszédet mondott az új klubház alapkövetésén a Margitszigeten, amelyet a Filmhíradó is megörökített.¹⁰⁷

18. Az 1936. évi balatonkenesei pünkösdi vívóverseny résztvevői, középen Liber Endre

¹⁰⁵ *Ujság*, 1932. augusztus 14., 17.

¹⁰⁶ *Pesti Hírlap*, 1934. október 3., 16.

¹⁰⁷ <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=1877>

Ugyanebben az évben megalapította a Liber Endre-vándordíjat, amelyet az a fővárosi tisztviselő kapott meg, aki a Budapest Sport Egyesület által minden év pünkösdjén Balatonkenesén rendezett kétnapos kardvívóversenyt a versenykiírásban közölt feltételek szerint megnyerte.¹⁰⁸ Az 1936. június 3-án megrendezett, első versenyről a következő tudósítást olvashatjuk: „A versenyre 30 fővárosi vivó nevezett, akik elkeseredett küzdelmet vívtak a döntőbe jutásért. A verseny érdekességét emelte az, hogy a győztes a legjobb „fővárosi vivó” címet és az először kiírt Liber-vándordíjat nyerte. ...A szebbnél-szebb díjakat Liber alpolgármester nyújtotta át a versenyzőknek magasszárnyalásu beszéd kíséretében. Honffy vivószakosztályu elnök a BSE nevében köszönetet mondott Liber alpolgármesternek a vándorszerleg alapításáért.”¹⁰⁹ Halála után, 1938-ban a klub megalapította a Liber Endre-émlékversenyt, időleges vándordíjjal.¹¹⁰

Magánélete, családja

1905-ben a VIII. kerület Vas u. 6. szám alatt lakik,¹¹¹ 1911-től pedig az Üllői út 119-ben, a Hübner Jenő tervezte tisztviselői bérházban volt lakása.¹¹² Felesége, Aranyossy Erzsébet (1885–1977) egyetemet végzett, tanult nő volt, aki szintén a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen folytatta tanulmányait, ami akkoriban egyáltalán nem volt szokványos dolog. A Budapesti Hirlap 1903. szeptember 24-i száma név szerint felsorolja az abban az évben bölcsész szakra beiratkozott hölgyeket: „Ma délig összesen 5460 tanulót irtak be az egyetemen... A női hallgatók száma is még mindig erősen növekszik. Tavaly 35, az idén 54 ujonon iratkozó kisasszony volt az egyetemen. Egész számuk pedig a másfélszázat eléri... A bölcsészeti szakon ujonon beirt kisasszonyok névsora ez: Alexander Magda, Aranyossy Erzsébet, Bauer Irén, Berzeviczy Gizella, Bitzó Sarolta, Blitz Szidónia, Bredschneider Etel, Dénes Zsófia...”¹¹³ Erzsébet évfolyamtársa volt Berzeviczy Gizella, valamint Dénes Zsófia, a későbbi író, újságíró, Ady Endre menyasszonya. Aranyossy Erzsébet három évig tanult a Bölcsészettudományi Karon,¹¹⁴ majd tanulmányai végeztével, 1907. október 5-én feleségül ment Liber Endre székesfővárosi segédfogalmazóhoz, esküvőjüket a budapest–erzsébetvárosi plébániatemplomban tartották.¹¹⁵ A következő évben már asszonyneven,

108 Budapest Sport Egyesület, *Jubileumi jelentés* 1913–1938., 36–37.

109 Pesti Hirlap, 1936. június 3., 18. A vándordíjról az utolsó adatunk 1944-ből ismert.

110 *Vízisport* 1944 (18. évfolyam 5. szám) 1944. május 1., 9.

111 Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1905–1906, 1380.

112 Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1911, 1647.

113 Budapesti Hirlap, 1903. szeptember 24., 13.

114 A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-egyetem almanachja 1903–1904., 200.

115 Az *Ujság*, 1907. október 6., 14.; Házassági anyakönyvi kivonat: Liber Endre és Aranyossy Erzsébet, V-VI. kerületi állami anyakönyvvezetőség, Bp., 1908. április 2. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.180.1

kezdő középiskolai tanárként a katedrán találjuk,¹¹⁶ ezután évtizedekig természetrajzot és vegytant tanított több budapesti leánygimnáziumban.¹¹⁷ Liber Endrével két gyermekük született: Endre, későbbi vegyészmérnök, a Gázművek főmérnöke, és Erzsébet, aki 1934. április 28-án ment feleségül Görgényi (Gerzanits) László tüzér-főhadnagyhoz.¹¹⁸ Liber Endre lánya esküvője alkalmából a József Fiúárvház és az Erzsébet Leányárvház összes növendékét uzsonnával vendégelte meg.¹¹⁹

19. Album a Liber család hagyatékából

- 116 *A Budapesti Magy. Kir. Állami Felsőbb Leányiskola és Leánygimnázium értesítője az 1907–1908-iki harmincharmadik iskolaévről* 1908, 23.; Liberné középiskolai tanárvizsgálati értesítője, 1908. május 20. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.173.1; Liberné kiküldése a Dohány utcai leányiskolába vegytanórákra, 1908. szeptember 24. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.174.1
- 117 Liberné megválasztása polgári iskolai rendes tanítóná, Bárczy István aláírásával, 1912. június 1. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.174.2; Liberné kiküldése az I. ker. felsőbb leányiskolába természetrajz és vegytan tanárnak, 1917. szeptember 9. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.174.3; Liberné meghívója tanári eskütételre mint leánygimnáziumi természetrajz és vegytan tanár, 1918. július 9. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.174.4.; Liberné áthelyezési értesítése (VIII. ker. legánygimnázium), 1918. szeptember 7. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.174.5.
- 118 *Magyarság*, 1934. április 29., 15.
- 119 *Kis Ujság*, 1934. április 29., 5.

20. Liber Endre és felesége, Aranyossy Erzsébet ezüstlakodalma, 1932. október 6.

Betegsége, halála

Liber Endre 1936. július 28-án még részt vett a Hősök terén a berlini olimpiára tartó fáklya megérkezésének tiszteletére rendezett ünnepségen. Két nappal később, július 30-án, amikor éppen nyári szabadságát kezdte volna meg, hirtelen rosszul lett, ezért le kellett mondania külföldi nyaralását. Lakásán lábadozott, majd Lillafüredre

21. Hősök tere, ünnepség a Hősök emlékkövénel a Berlinbe tartó olimpiai fáklya megérkezésekor, 1936. július 28.

utazott gyógykezelésre, ahonnan megerősödve tért haza. Szeptember 7. és 10. között rádió-előadásokat tartott Budavár visszavételének 250. évfordulója alkalmából,¹²⁰ szeptember 18-ra tervezett előadását azonban már nem tudta megtartani.¹²¹ Állapota ismét rosszabbra fordult, ezért szeptember 23-án a Szent János Kórházba szállították,¹²² ahol szeptember 26-án szívrohamot kapott, majd elhunyt.¹²³ Temetésére 1936. szeptember 29-én, kedden került sor: hétfőn a belvárosi plébánia-templomban ravatalozták fel, ahol másnap délelőtt Bednárz Róbert apát-plébános mondott gyászmisét, ezt követően Szendy Károly polgármester búcsúbeszédében méltatta az elhunytat.¹²⁴ A ravatal körül a Pannónia Evezős Egylet olimpiai nyolcasának tagjai álltak díszőrséget, a gyászszertartás után a koporsót is ők vitték a Kerepesi úti temetőbe. A menetben a családtagokon kívül a minisztériumok és a fővárosi testületek képviselői, tisztelői, és nem utolsósorban a József Fiúárvaház növendékei kísérték utolsó útjára Budapest legmelegszívűbb alpolgármesterét.¹²⁵

1937 januárjában a főváros az elhunyt emlékére díszes síremlék felállítását határozta el, a pályázat eredményét 1937 októberében ismertették: *„Liber Endre síremlékét a zsüri döntése alapján Pásztor János szobrászművész fogja elkészíteni. A síremlék magas talapzaton lesz elhelyezve, közepén márványból készült nőalak fog állani, a szeretetnek szimbóluma, a szoboralak egy családot ölel magához.”*¹²⁶ A síremlék 1938-ra készült el.

1937. november 30-án felavatták Liber Endre arcképét és emléktábláját a József Fiúárvaházban – az emléktáblát ott helyezték el, ahol a néhai alpolgármester gyerekkori ágya állt.¹²⁷

120 *Uj Nemzedék*, 1936. augusztus 27.

121 *Fővárosi Közlöny* 47 (1936) 51. szám, 1522.

122 *Az Est*, 1936. szeptember 24., 9.

123 *Pesti Hirlap*, 1937. szeptember 27., 7.; Liber Endre alpolgármester halotti anyakönyvi kivonata, I. kerületi állami anyakönyvvezetőség, Bp., 1936. szeptember 28. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.177.1; Temetkezés céljára kiadott értesítés a halálesetről, 1936. szeptember 30. (A halál oka: szívizom elfajulás.) BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.177.2

124 Szendy Károly: Liber Endre gyászbeszéde, megjelent a Fővárosi Közlönyben, 1936. október 2. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.179.1

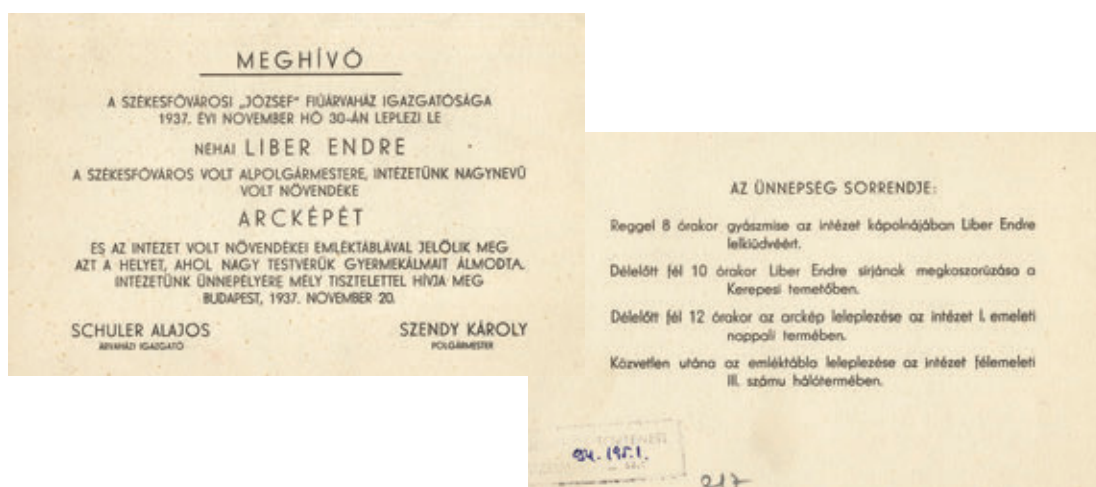
125 *Pesti Napló*, 1936. szeptember 30., 10.

126 *Magyar Országos Tudósító* 19 (1937) 241. szám, 114.

127 Meghívó néhai Liber Endre arcképének leleplezésére a József Fiúárvaházba, 1937. november 30. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.195.1; *Pesti Hirlap*, 1937. december 1., 12.; A Magyar Nemzet 1984. június 23-i számában, a 14. oldalon *Kallódó emléktáblák* címmel megjelent egy olvasói levél, amelynek írója, dr. Földvári Árpád műemléki kutatásai során néhány évvel korábban járt az árvaház egykori épületében, amelynek pincéjében megtalálta Liber Endre fehér márványból készült emléktábláját – amelyet le is fényképezett – a következő felirattal: *„Itt álmodta gyermekálmait intézetünk nagy növendéke néhai Liber Endre a Szfőv. volt alpolgármestere. Áldás emlékére! Állította a Szfőv. „József” fiúárvaház volt növendékeinek egyesülete.”*

22. Liber Endre síremléke a Fiumei úti sírkertben

23. Meghívó néhai Liber Endre arcképének leleplezésére a József Fiúárvaházba, 1937. november 30.

Liber Endrét kortársai, városházi kollégái – pártállástól függetlenül – kivétel nélkül rendkívül önzetlen, szociálisan érzékeny, a közjóért tenni akaró, lelkiismeretes emberként jellemezték, aki lelkesen és fáradhatatlanul támogatta a szegények és rászorulóknak ügyeit. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy Liber a magyar szociálpolitika egyik legkiemelkedőbb alakja volt. Életrajzának ismertetése önálló kötetet érdemelne. Széles körű munkásságán belül is kiemelt figyelmet fordított a gyermekvédelem és a gyermekjólét területeire, jó érzéssel ismerte fel, hogy a mentálisan és fizikálisan egyaránt jól gondozott gyermekből lesz később az állam javára váló, tevékeny állampolgár. Liber Endre egész életében a közjóért dolgozott, büszkén emlegette, hogy a székesfőváros nevelte fel őt – amit későbbi munkásságával maradéktalanul meghálált. Áldozatos munkájával, tevékeny hozzáállásával, egész életútjával ma is példaként szolgálhat az utókor szociál- és várospolitikája számára.¹²⁸

Források

A Budapest Székesfővárosi II. kerületi községi Árpádházi Boldog Margit női felső kereskedelmi iskola XV. évfolyamának az 1930/31. iskolai évről, 1931.

A Budapest Székesfővárosi II. kerületi községi Árpádházi Boldog Margit női felső kereskedelmi iskola XV. és a Budapest Székesfőváros II. kerületi községi női kereskedelmi szaktanfolyam VII. évfolyamának az 1930/31. iskolai évről. Budapest, 1931.

A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-egyetem almanachja, 1903–1904.

A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-egyetem almanachja. Magyar Királyi Tud.-Egyetemi Nyomda, Budapest, 1904.

A Budapesti Magy. Kir. Állami Felsőbb Leányiskola és Leánygimnázium évfolyamának az 1907–1908-iki harmincharmadik iskolai évről, 1908.

A Budapesti Magy. Kir. Állami Felsőbb Leányiskola és Leánygimnázium évfolyamának az 1907–1908-iki harmincharmadik iskolai évről. Budapest, 1908.

A Kegyes-tanítóréndiek Budapesti Főgymnasiumának évfolyamának az 1895/96-iki tanévről 1896.

A Kegyes-tanítóréndiek Budapesti Főgymnasiumának évfolyamának az 1895/96-iki tanévről. Budapest, 1896.

Budapest Sport Egyesület, Jubileumi jelentés 1913–1938.

Budapest Sport Egyesület, Jubileumi jelentés 1913–1938. Budapest Székesfőváros Házinyomdája, Budapest, 1938.

Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1905–1906.

Budapesti Czim- és Lakásjegyzék. Franklin Társulat, Budapest, 1906.

Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1911.

Budapesti Czim- és Lakásjegyzék. Franklin Társulat, Budapest, 1911.

¹²⁸ Tanulmányom elkészítéséhez nyújtott segítségéért szeretnék köszönetet mondani nagypapámnak, Thész Jánosnak, aki Liber Endre alpolgármestersége idején, 1934-től a József Fiúárházban nevelkedett, és aki nélkül ez az írás nem jöhetett volna létre. Munkámat az ő emlékének ajánlom.

Keresztény magyar közéleti almanach 1. A–L. 1940.
Keresztény magyar közéleti almanach 1. A–L. Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1940.

Magyarország tiszti cím- és névtára. 1905
Magyarország tiszti cím- és névtára. M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1905.

Magyarország tiszti cím- és névtára 1907
Magyarország tiszti cím- és névtára. M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1907.

Szakirodalom

Amíg városatya lettem... 1930
GYÖRGY Endre (Szerk.): *Amíg városatya lettem... A főváros főtisztviselőinek és a törvényhatósági bizottság tagjainak önéletrajzgyűjteménye.* Biró Miklós Nyomdai Műintézet Rt., Budapest, 1930.

LIBER 1927
LIBER Endre: A szegényügy szervezete. *Városi Szemle* 13. (1927) 7–8. szám, 557–573.

LIBER 1928a
LIBER Endre: A főváros küldöttségének amerikai útja. I. rész. *Városi Szemle* 14. (1928) 3. szám, 453–475.

LIBER 1928b
LIBER Endre: A főváros küldöttségének amerikai útja. II. rész. *Városi Szemle* 14. (1928) 4. szám, 561–594.

LIBER 1929
LIBER Endre: Közjótékonyosság és szociálpolitika. *Városi Szemle* 15. (1929) 6. szám, 1165–1182.

LIBER 1930a
LIBER Endre: *Középipítkezések Budapesten 1920–1930.* Budapest Székesfőváros házinyomdája, Budapest, 1930.

LIBER 1930b
LIBER Endre: Szociálpolitikai tapasztalataim Olaszországban. *Városi Szemle* 16. (1930) 2. szám, 225–270.

LIBER 1930c
LIBER Endre: Egy darab színház-történelem. *Uj Budapest*, 1930. december 22., 4.

LIBER 1933a
LIBER Endre: Lakáshiány és építkezés Angliában. *Városi Szemle* 19. (1933) 1. szám, 871–886.

LIBER 1933b
LIBER Endre: Budapest hatvan éves! *Ujság*, 1933. november 12., 3.

LIBER 1934a
LIBER Endre: *Budapest szobrai és emléktáblái.* Budapest, 1934.

LIBER 1934b
LIBER Endre: Budapesti parkok és sétahelyek. *Városi Szemle* 20. (1934) 5. szám, 643–671.

LIBER 1934c
LIBER Endre: A hatvanéves Budapest művészete. *Városi Szemle* 20. (1934) 6. szám, 803–814.

LIBER 1935
LIBER Endre: *Budapest fürdőváros kialakulása.* Magyar Idegenforgalmi Érdekeltségek Szövetsége, Budapest, 1935.

LIBER 1936a

LIBER Endre: Előszó. In: *Budapest székesfőváros lakásbérleti szabályrendelete (265/1936. kgy. sz.)*. Fővárosi Tudósító, Budapest, 1936. 5–11.

LIBER 1936b

LIBER Endre: Budapest-fürdőváros kialakulása különös tekintettel a székesfőváros községi fürdőpolitikájára I. In: *Statisztikai Közlemények*, 74. kötet, 1. szám. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1936.

LIBER 1936c

LIBER Endre: Budapest-fürdőváros kialakulása különös tekintettel a székesfőváros községi fürdőpolitikájára II. In: *Statisztikai Közlemények*, 81. kötet, 4. szám. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1936.

LIBER 1936d

LIBER Endre: Budapest-fürdőváros kialakulása különös tekintettel a székesfőváros községi fürdőpolitikájára III. In: *Statisztikai Közlemények*, 82. kötet, 2. szám. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1936.

Képjegyzék

1. Klösz György: A fővárosi József Fiúárház, 1900. BTM KM Fényképgyűjtemény, ltsz. F.652378
2. Liber Endre portréja az egyetemi leckekönyvében, 1896 körül, BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.203.1
3. Goszleth és Fia: Liber Endre portréja a Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykerti Igazolvány hátoldalán, 1920-1921-1922-es bélyegzővel, BTM KM Fényképgyűjtemény, ltsz. 94.1761
4. Liber Endre (középen) a József Fiúárház karácsonyi ünnepségén, 1931. december 19. (Dr. Buza Péter: Elárvult árvaház. Budapest, 18. évf. 10. szám, 1980. október, 20.)
5. Bélatelep; Székesfővárosi Árvaházak Gróf Zichy Béla üdülőtelepe, Képeslap, Karinger Budapest; 300. sz., OSZK Képeslapgyűjtemény, F 1.095
6. Gyerekcsoport a gondozóban, 1928, In: Amerikai utunk, 1928., BTM KM Fényképgyűjtemény, ltsz. F.94.39.1-112 (86. kép)
7. Horthy Miklósné és Liber Endre látogatása egy fővárosi óvodában, 1930-as évek FSZEK Budapest Gyűjtemény, ltsz. B. kisny. sz. 7143, képszám: 024351
8. Az 1932. évi Nemzeti Gyermekehét prospektusa, benne Liber Endre előadásával (a szerző tulajdona)
9. Lenke úti kislakások (Liber Endre: Középipítkezések Budapesten 1920–1930., Bp., 1930., 109. 22.kép)
10. Liber Endre Budapest alpolgármestere, 1931 körül, FSZEK Budapest Gyűjtemény, ltsz. bibFOT00003031, képszám: 040020
11. Gárdonyi testvérek: Városházi vezetők csoportja, 1930-as évek, FSZEK Budapest Gyűjtemény, ltsz. bibFSZ01478463, képszám: 023561
12. Berán Lajos (1882-1943): Liber Endre alpolgármester emlékérmé, 1932, bronz, átmérő: 70 mm, jelezve az előlapon: j.: BERÁN / LAJOS / 1932; hátlapon: l.: BERÁN / LAJOS; BTM KM Fővárosi Képtár, Éremgyűjtemény, ltsz.: 53.130.1
13. Schäffer fotószalon és fotóriport iroda: Alpolgármesterek beiktatása 1935. október hó 2-án, FSZEK Budapest Gyűjtemény, ltsz. bibFSZ01426917, képszám: 021085

14. Jelfy Gyula: A New York-i Kossuth-szobor avatására utazó budapesti küldöttség útja: Játék a hajón, 1928, In: A newyorki Kossuth-szobor leleplezésére kiküldött székesfővárosi delegációnak útja képekben 1928. március hó 5.-től március hó 31.-ig. BTM KM Fényképgyűjtemény, ltsz. F.93.753.1-43 (5. kép)
15. Ismeretlen fényképező: Liszt Ferenc emléktáblájának leleplezése, 1934. október 21., FSZEK Budapest Gyűjtemény, ltsz. bibFSZ01471665, képszám: 021590
16. A Juventus- és Attila-gyógyforrások ünnepélyes felavatásán Liber Endre iszik az Attila-forrás gyógyvizéből (Liber Endre: Budapest fürdőváros kialakulása, 2. kötet, 355.)
17. A Juventus- és Attila-gyógyforrásokat népszerűsítő reklámcédulák (a szerző tulajdona)
18. Az 1936. évi balatonkenesei pünkösdi vívóverseny résztvevői, középen Liber Endre «Budapest» Sport Egyesület Jubileumi jelentés 1913–1938. szerk. Leitgib János, Bp., 1938, 77.
19. Album a Liber család hagyatékából, BTM KM Fényképgyűjtemény, ltsz. F.94.12 (21. kép)
20. Ismeretlen fényképező: Liber Endre és felesége, Aranyossy Erzsébet ezüstlakodalma, 1932. október 6., BTM KM Fényképgyűjtemény, ltsz. F.94.13.1-8 (3. kép)
21. Hősök tere, ünnepség a Hősök emlékkövénel a Berlinbe tartó olimpiai fáklya megérkezésekor, 1936. július 28. (Fortepan/Bojár Sándor, képszám: 177211) [Jobbra Liber Endre alpolgármester]
22. Liber Endre síremléke a Fiumei úti sírkertben (34-1-26. sírhely, a szerző saját felvétele)
23. Meghívó néhai Liber Endre arcképének leleplezésére a József Fiúárvaházba, 1937. november 30. BTM KM Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, ltsz. 94.195.1

Dóra Thész**From an orphanage to the Town Hall: Life and work of Endre Liber**

This study aims to commemorate the life and achievements of one of Budapest's significant municipal politicians, who rose to the post of deputy mayor after humble beginnings at an orphanage. Endre Liber, born 145 years ago, walking through the echelons of civil service, spent 40 years of his life at the Budapest Town Hall, devoting all his efforts to public affairs. He was born on 15 August 1878, in Budapest. Nothing is known about his ancestry and family, he was brought up in the Budapest boys' orphanage, József Fiúárvaház. After his secondary education, he studied law at the Faculty of Law of Budapest University. He entered civil service in 1896 in Budapest, first as office clerk then swiftly rising to the post of secretary of the mayor. He also became editor of *Fővárosi Közlöny (Budapest Bulletin)*. Later he was appointed head of the department for public welfare and social policy, perfectly suiting him, with most notable achievements in relief policy. During World War I he served as government commissioner for the provisioning and accommodation of displaced persons. After the war he directed poverty alleviation activities. In the 1920s he oversaw the starting of schooling and housing programmes, covering on these in detail in his volume *Public constructions in Budapest, 1920-1930*. In 1931 he was elected deputy mayor. He was also active as an urban historian, publishing important works, such as *Sculptures and memorial tablets of Budapest (1934)* and *Budapest baths (1936)*.

Endre Liber devoted all his life to the development of Budapest and to the common good of its inhabitants. He was proud to say that, having been brought up by the municipality, he was only reciprocating this with his forty-year service at the Town Hall.

Jelfy Gyula: A New York-i Kossuth-szobor avatására utazó budapesti küldöttség (részlet)